

AZƏRBAYCANDA YENİ DÖVR BƏDİİ TƏCÜMƏ TARİXİNDƏ VİLAYƏT CƏFƏROV İMZASI

Xumar Elham qızı Ələkbərova
AMEA Şərqşünaslıq İnstitutu
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
uxba@mail.ru

Xülasə

Qədim tarixə, zəngin ənənələrə malik Azərbaycan ədəbiyyatında bədii tərcümə hərəkatı uzun inkişaf mərhələləri keçmişdir. Bu hərəkatın öncül simalarından biri də ərəbşünas alim, professor Vilayət Cəfərovdur (1940-2021).

Məqalədə V.Cəfərovun ərəb ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi bir neçə nümunəyə toxunulmuşdur. Tərcüməçinin ərəb dilini gözəl bilməsi, yüksək tərcüməçilik istedadı və özünəməxsus dəst-xətti ərəb ədəbiyyatından Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi istər nəzm, istər nəsr əsərlərinə ölməzlik bəxş etmişdir.

V.Cəfərovun tərcümələri Azərbaycanda bədii tərcümə tarixində yeni tərcümələrin ərəsəyə gələməsi üçün müjdəçi olmuşdur desək, yanılmarıq.

Açar sözlər: Vilayət Cəfərov, bədii tərcümə, ərəb ədəbiyyatı, şərqşünaslıq, ərəb filologiyası.

Abstract

The literary translation movement in Azerbaijani literature, which has an ancient history and rich traditions, has gone through long development stages. One of the leading figures of this movement is the Arabic scholar, professor Vilayat Jafarov (1940-2021).

In the article, several examples of V. Jafarov's translation from Arabic literature into the Azerbaijani language were touched upon. The translator's excellent knowledge of the Arabic language, his high translation talent and his unique handwriting have given immortality to the poetry and prose works he translated from Arabic literature into Azerbaijani language.

We would not be wrong if we say that V. Jafarov's translations heralded the creation of new translations in the history of literary translation in Azerbaijan.

Key words: Vilayat Jafarov, literary translation, Arabic literature, oriental studies, Arabic philology.

Qədim tarixə, zəngin ənənələrə malik Azərbaycan ədəbiyyatında bədii tərcümə hərəkatı da uzun inkişaf mərhələləri keçmişdir. Dünya ədəbi irsinin Azərbaycan dilində yaradılması kimi mühüm, həm də ağır və məsuliyyətli proses müxtəlif dövrlərdə ictimai-siyasi, mədəni və bir çox digər amillər nəzərə alınmaqla uğurla aparılmışdır. Xüsusən ötən əsrin ikinci yarısından geniş və peşəkar şəkildə vüsət alan bu missiya müxtəlif dillərdə olan qiymətli ədəbi nümunələri əhatə etməklə, Azərbaycanın ədəbiyyat xəzinəsini zənginləşdirmişdir.

Ərəb Şərqi ədəbi irsinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi kimi mühüm və məsuliyyətli işdə də həmin dövəndə canlanma müşahidə edilmişdir, bu sahədə A.İmanquliyevanın, V.Məmmədaliyevin, M.Mahmudovun, V.Cəfərovun, M.Qarayevin və b. əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Tərcümə edilən əsərlər isə müxtəlif dövrlərə aid olmaqla yanaşı, həm də ideya-məzmun və janr baxımından geniş müstəvinə əhatə edirdi.

İstər elmi, istər bədii ədəbiyyatın ərəb dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə tarixi uzun və zəngin bir keçmişi ehtiva edir. XX əsrin ikinci yarısından isə bu prosesin fərqli mərhələyə qədəm qoyduğunu deyə bilərik. Məhz bu dövəndə çoxsaylı qiymətli tərcümələr ərsəyə gəlmişdir və şərqsünas alim, professor Vilayət Cəfərovun (1940-2021) bu istiqamətdə xidmətləri danılmazdır. Vilayət Abbasqulu oğlu Cəfərov 15 may 1940-cı ildə Azərbaycanın Tovuz rayonunun Bozalqanlı kəndində anadan olmuşdur. 1960–1965-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki Bakı Dövlət Universiteti) Şərqsünaslıq fakültəsinin ərəb şöbəsini bitirmişdir. Universiteti bitirdikdən sonra 1965–1967-ci illərdə Yəməndə, 1978–1981-ci illərdə İraqda tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərmişdir (3).

Onun qələmində Azərbaycan dilində həyat qazanan ərəb ədəbiyyatından çoxsaylı nümunələr arasında İraq ədəbi irsindən tərcümələrini xüsusi qeyd etmək yerinə düşər. Ərəbsünas tərcüməçinin ötən əsrdə Azərbaycanın kütləvi mətbuat səhifələrində çap olunan müxtəlif məzmunlu və janrda çox sayda istər nəzm, istər nəsr tərcümələrinin bir qismi 1983-cü ildə işıq üzünə görmüş “Ağ günlərin sorağında” adlı toltada yer almışdır. 30 min tirajla çap olunan, böyük oxucu tələbatı və marağı ilə qarşılaşan bu məcmuə 2019-cu ildə təkrar nəşr olunmuşdur. Sonuncu nəşrdə toptunun ərsəyə gəlməsi ilə bağlı xatirələrini bölüşən Vilayət Cəfərov yazır:

“Bu gün Şərqsünaslıq İnstitutunda “Ərəb filologiyası” kimi fəaliyyət göstərən (AMEA Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu) şöbə o zaman mövcud deyildi. İnstitutda yalnız “Ərəb ədəbiyyatı qrupu” adında ərəb ədəbiyyatı ilə məşğul olan bir qrup gənc var idi. Həmin qrupa filologiya elmləri namizədi Aida İmanquliyeva rəhbərlik edirdi, institutda isə Həmid Araslı direktor idi. Xatırlayıram, bir gün Həmid müəllim Aida xanımı və mənə yanına çağıraraq bizə İraq ədəbiyyatı ilə bağlı bir məcmuə hazırlamağı tapşırırdı...” (2, səh.166).

Qeyd etmək yerinə düşər ki, toptada tanınmış İraq şairi Cəmil Sidqi əz-Zəhavinin gözəl şeirləri və digər müəlliflərin hekayələri Vilayət Cəfərovun yüksək ustad tərcümələrində Azərbaycan dilində ölümsüzləşdirilmişdir. Xüsusən şeir nümunələrində sərgilənən zəngin ərəb şeir ənənələrinin, ifadə gözəlliyi və intonasianın Azərbaycanda dilinin gözəllikləri daxil edilməklə eyni ahəngdə qorunması, hətta şairin hiss və həyəcanlarının da tərcümə olunması təəssüratı insanda heyrat doğurur.

Vilayət Cəfərov imzasını Azərbaycanın bədii tərcümə tarixində əbədləşdirən daha bir xidməti

tanınmış ərəb publisist, yazar Cinci Zeydanın “Fərqanə gəlini” adlı tarixi romanını Azərbaycan dilinə çevirməsi ilə bağlıdır (Bakı, 1996). Alim-tərcüməçinin məhz bu romanı tərcümə üçün seçməsi əbəs deyildi. Beləki, əsər Azərbaycan tarixinin şanlı səhifələrini, Azərbaycan xalqının ərəb hökmrənliyinə qarşı milli-azadlıq hərəkatını bədii çalarlarda özündə təcəssüm etdirir (1). Belə bir tarixi romanın tərcüməsi isə tərcüməçidən həm tarixlə bağlı dərin biliklərə sahib olmağı, həm ərəb dili ilə bağlı spesifik tərcüməçilik bacarığı tələb edir ki, ərəb ədəbiyyatı və dilinin gözəl bilicisi olan Vilayət Cəfərov bu keyfiyyətlərə yüksək səviyyədə malik idi. Bundan başqa, oxunaqlı, şirin tərcümə təhkiyyəsi ilə də əsərin Azərbaycan dilindəki həyatına bir özünəməxsusluq qatmışdır.

“Fərqanə gəlini” tərcümə-əsərində Vilayət Cəfərovun romanı yazan müəllif qədər zəhməti olmuşdur desək, yanılmazıq. Əsərə Azərbaycan dilində həyat verən tərcüməçi romanın orijinallığını qorumaqla yanaşı, tərcümə prosesində yüksək peşəkarlıq, heyratəmiz uyğun ifadə və tərz nümayiş etdirmişdir. Bu tərcümə əsəri daha sonra Azərbaycan şərqşünaslığında neçə-neçə tədqiqatlar zamanı dəyərli mənbə rolunu oynamışdır. Həmçinin Azərbaycanda bədii tərcümə tarixində yeni tərcümələrin ərsəyə gəlməsi üçün müjdəçi olmuşdur.

Ümumiyyətlə, şərqşünas professorun zəngin elmi yaradıcılığında da ərəb ədəbiyyatının öyrənilməsi, araşdırılması və təbliği daim xüsusi yer tutmuşdur. Alimin müxtəlif “Cəmil Sidqi əz-Zəhavi” (1983), “İraqda neoklassik poeziya” (1998), “Əliqılınclı zülfüqar” (2000), “Qürbətdə yaranan dostluq” (2005), “İraq-Türkiyə poetik əlaqələri” (2018) və biri-birindən maraqlı, dəyərli başqa kitabların çap olunmuşdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Cəfərov V. “Fərqanə gəlini”. Bakı: 1996.
2. Cəfərov V. “Ağ günlərin sorağında”. Bakı: 2019.
3. https://az.wikipedia.org/wiki/Vilay%C9%99t_C%C9%99f%C9%99rov